

T.C.  
ANKARA ÜNİVERSİTESİ  
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ  
EĞİTİM PROGRAMLARI VE ÖĞRETİM  
(EĞİTİMİN SOSYAL VE TARİHİ TEMELLERİ) ANABİLİM DALI

127835

TÜRKİYE'DE ÖĞRETMENLİK MESLEĞİNE İLİŞKİN  
BİR SÖZLÜ TARİH ARAŞTIRMASI  
(1937-1954)

127835

DOKTORA TEZİ

Selçuk UYGUN

Ankara  
Haziran, 2003

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU  
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

## İÇİNDEKİLER

|                | Sayfa No |
|----------------|----------|
| ÖNSÖZ .....    | II       |
| ÖZET .....     | III      |
| ABSTRACT ..... | IV       |

### GİRİŞ

#### I- KONU, PROBLEM, AMAÇ, ÖNEM, KAPSAM VE TANIMLAR

|                                                                  |    |
|------------------------------------------------------------------|----|
| 1- KONU .....                                                    | 1  |
| 2- PROBLEM .....                                                 | 1  |
| 2.a. Öğretmen Yetiştirme, Öğretmenlik Mesleği ve Sorunları ..... | 1  |
| 2.b. Öğretmenlik Mesleğinde Cinsiyet .....                       | 7  |
| 2.c. Öğretmen ve Siyasî Eğitim .....                             | 9  |
| 3- ARAŞTIRMANIN AMACI .....                                      | 10 |
| 4- ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ .....                                      | 11 |
| 5- KAPSAM VE SINIRLILIKLAR .....                                 | 13 |
| 6- TANIMLAR .....                                                | 13 |

#### II- İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

|                                                                                                     |    |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| 1. İlkokul Öğretmeni .....                                                                          | 15 |
| 2. Meslek Olarak İlkokul Öğretmenliği .....                                                         | 15 |
| 3. İlköğretimde Görev Alan Öğretmenlerin Sorunları .....                                            | 16 |
| 4. İlköğretime Öğretmen Yetiştirme Politika ve Uygulamaları ve Öğretmen İstihdamı (1937-1954) ..... | 17 |

#### III- YÖNTEM

|                                                                                     |    |
|-------------------------------------------------------------------------------------|----|
| 1. Araştırmanın Yöntemi .....                                                       | 20 |
| 2. Neden Sözlü Tarih? .....                                                         | 21 |
| 3. Verilerin Toplanması .....                                                       | 23 |
| 3.a. Hazırlık .....                                                                 | 24 |
| 3.a.1. Görüşme Sorularının Hazırlanması .....                                       | 24 |
| 3.a.2. Görüşülen Öğretmenlere Nasıl Ulaşıldı? .....                                 | 25 |
| 3.a.3. Görüşme Öncesi Hazırlık Çalışmaları .....                                    | 27 |
| 3.b. Görüşme .....                                                                  | 28 |
| 3.b.1. Görüşme Sırasında .....                                                      | 29 |
| 3.b.2. Bant Kayıtlarının Çözümlemesi .....                                          | 33 |
| 3.b.3. Bant Kayıtlarının (Kasetlerin) Saklanması .....                              | 34 |
| 3.c. Kodlama / Veri Analizi .....                                                   | 34 |
| 3.c.1. Kodlama Listesi Hazırlama ve Metin Üzerinde Anlamlı Bölümler Oluşturma ..... | 34 |
| 3.c.2. Kod Açma .....                                                               | 35 |

### I. BÖLÜM

#### BULGULAR VE YORUMLAR

|                                                                 |    |
|-----------------------------------------------------------------|----|
| 1- GÖRÜŞÜLEN ÖĞRETMENLERE İLİŞKİN KİŞİSEL BİLGİLER .....        | 36 |
| a. Cinsiyet ve Mezun Oldukları Kurumlara Göre Dağılımları ..... | 36 |
| b. Mezun Oldukları Okullara Göre Dağılımları .....              | 37 |
| c. Doğum Yerleri .....                                          | 38 |
| d. Baba Meslekleri .....                                        | 38 |
| e. Göreve Başlama Yılları .....                                 | 39 |
| f. Eş Durumları ve Eşlerinin Meslekleri .....                   | 39 |
| 2- ÖĞRETMENLERİN SOSYOEKONOMİK KÖKENLERİ .....                  | 40 |

|                                                                                                                                |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 3- ÖĞRETMENLİK MESLEĞİNİN SEÇİMİNE İLİŞKİN ETKENLER .....                                                                      | 44  |
| 4- ÖĞRETMENLERİN HİZMETÖNCESİ EĞİTİMLERİ<br>( İLKÖĞRETMEN OKULLARI VE KÖY ENSTİTÜLERİ) .....                                   | 49  |
| 4.1. Öğretmen Okullarına Giriş Koşulları .....                                                                                 | 49  |
| 4.1.a. İlköğretmen Okullarına Giriş Koşulları .....                                                                            | 50  |
| 4.1.b. Köy Enstitülerine Giriş Koşulları .....                                                                                 | 53  |
| 4.2. Öğretmen Okullarında Dersler ve Öğretim Etkinlikleri .....                                                                | 62  |
| 4.2.a. İlköğretmen Okullarında Dersler ve Öğretim Etkinlikleri .....                                                           | 62  |
| 4.2.b. Köy Enstitülerinde Dersler ve Öğretim Etkinlikleri .....                                                                | 68  |
| 4.3. Öğretmen Okullarında Okul Atmosferi .....                                                                                 | 82  |
| 4.3.a. İlköğretmen Okullarında Okul Atmosferi .....                                                                            | 82  |
| 4.3.b. Köy Enstitülerinde Okul Atmosferi .....                                                                                 | 88  |
| 4.4. Öğretmen Okullarındaki Öğretmenler ve Bu Öğretmenlerin<br>Öğrenciler Üzerindeki Etkileri .....                            | 99  |
| 4.4.a. İlköğretmen Okullarının Öğretmenleri ve<br>Bu Öğretmenlerin Öğrenciler Üzerindeki Etkileri .....                        | 99  |
| 4.4. b.Köy Enstitüleri Öğretmenleri ve Bu Öğretmenlerin<br>Öğrenciler Üzerindeki Etkileri .....                                | 103 |
| 4.5. Öğretmen Okullarında Okul Donanımları .....                                                                               | 112 |
| 4.5.a. İlköğretmen Okullarında Okul Donanımları .....                                                                          | 112 |
| 4.5.b. Köy Enstitülerinde Okul Donanımları .....                                                                               | 116 |
| 4.6. Öğretmen Okullarında Okul Deneyimleri .....                                                                               | 119 |
| 4.6.a. İlköğretmen Okullarında Okul Deneyimleri .....                                                                          | 120 |
| 4.6.b. Köy Enstitülerinde Okul Deneyimleri .....                                                                               | 122 |
| 4.7. II. Dünya Savaşı'nda Öğretmen Okulları .....                                                                              | 126 |
| 4.8. Çok Partili Siyasî Hayata Geçiş Sürecinde Öğretmen<br>Okulları ve Öğrenciler .....                                        | 130 |
| 5- ÖĞRETMEN SORUNLARI .....                                                                                                    | 136 |
| A. MESLEKİ UNSURLAR                                                                                                            |     |
| 1. Öğretmenlik Mesleğine Giriş ve Öğretmenlerin Sayısal Durumları .....                                                        | 136 |
| • Öğretmen İhtiyacı ve Atamalar .....                                                                                          | 136 |
| 1.a. İlköğretmen Okulu Mezunu Öğretmenlerin Mesleğe Giriş<br>Öyküleri .....                                                    | 140 |
| 1.b. Köy Enstitüsü Mezunu Öğretmenlerin Mesleğe Giriş Öyküleri .....                                                           | 145 |
| 2. Öğretmenlerin Ekonomik Durumları .....                                                                                      | 150 |
| 2.a. İlköğretmen Okulu Çıktışlı Öğretmenlerin Ekonomik Durumları ....                                                          | 151 |
| 2.b. Köy Enstitüsü Çıktışlı Öğretmenlerin Ekonomik Durumları .....                                                             | 156 |
| 3. Öğretmenlerin Hukuki Durumları ve Özlük Sorunları .....                                                                     | 161 |
| 3.1. Öğretmenlerin Çalışma Hayatı ile İlgili Özlük İşleri .....                                                                | 162 |
| 3.1.a. İlköğretmen Okulu Çıktışlı Öğretmenlerin Özlük Haklarına<br>İlişkin Sorunları .....                                     | 164 |
| 3.1.b. Köy Enstitüsü Çıktışlı Öğretmenlerin Özlük<br>Haklarına İlişkin Sorunları .....                                         | 166 |
| 3.2. Öğretmenlerin Üstleri ile İlişkileri ve Üstlerin Öğretmenlere<br>Karşı Tutum ve Davranışları .....                        | 171 |
| 3.2.a. İlköğretmen Okulu Çıktışlı Öğretmenlerin Üstleri ile<br>İlişkileri ve Üstlerin Onlara Karşı Tutum ve Davranışları ..... | 172 |
| 3.2.b. Köy Enstitüsü Çıktışlı Öğretmenlerin Üstleri ile İlişkileri ve<br>Üstlerin Onlara Karşı Tutum ve Davranışları .....     | 177 |
| 4. Öğretmen Örgütlenmesi .....                                                                                                 | 184 |

|                                                                                                   |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 4.a. İlköğretmen Okulu Çıkışlı Öğretmenlerin Örgütlenmeleri .....                                 | 186 |
| 4.b. Köy Enstitüsü Çıkışlı Öğretmenlerin Örgütlenmeleri .....                                     | 190 |
| 5. Öğretmenlerin Meslekî Gelişimleri .....                                                        | 194 |
| 5.a. İlköğretmen Okulu Çıkışlı Öğretmenlerin Meslekî Gelişimleri .....                            | 196 |
| • Hizmet-içi Eğitim Etkinlikleri .....                                                            | 196 |
| • Yayınlar .....                                                                                  | 198 |
| 5.b. Köy Enstitüsü Çıkışlı Öğretmenlerin Meslekî Gelişimleri .....                                | 200 |
| • Hizmet-içi Eğitim Etkinlikleri .....                                                            | 200 |
| • Yayınlar .....                                                                                  | 204 |
| 6. Öğretmenlerin Çalıştıkları Okul Ortamları .....                                                | 207 |
| 6.a. İlköğretmen Okulu Çıkışlı Öğretmenlerin Çalıştıkları Okul Ortamları .....                    | 208 |
| 6.b. Köy Enstitüsü Çıkışlı Öğretmenlerin Çalıştıkları Okul Ortamları .....                        | 214 |
| <b>B- MESLEK DIŞI UNSURLAR</b>                                                                    |     |
| 1. Öğretmenlerin Kendi Aralarındaki İlişkileri .....                                              | 222 |
| 1.a. İlköğretmen Okulu Çıkışlı Öğretmenlerin Anlatılarında Öğretmenlerarası İlişkiler .....       | 222 |
| 1.b. Köy Enstitüsü Çıkışlı Öğretmenlerin Anlatılarında Öğretmenlerarası İlişkiler .....           | 230 |
| 2. Öğretmen – Halk İlişkileri .....                                                               | 235 |
| 2.1. Öğretmenlerin Halka Karşı Tutum ve Davranışları .....                                        | 236 |
| 2.1.a. İlköğretmen Okulu Çıkışlı Öğretmenlerin Halka Karşı Tutum ve Davranışları .....            | 237 |
| 2.1.b. Köy Enstitüsü Çıkışlı Öğretmenlerin Halka Karşı Tutum ve Davranışları .....                | 239 |
| 2.2. Halkın Öğretmenlere Karşı Tutum ve Davranışları .....                                        | 242 |
| 2.2.a. Halkın İlköğretmen Okulu Çıkışlı Öğretmenlere Karşı Tutum ve Davranışları .....            | 243 |
| 2.2.b. Halkın Köy Enstitüsü Çıkışlı Öğretmenlere Karşı Tutum ve Davranışları .....                | 248 |
| 3. Öğretmen – Siyaset İlişkileri .....                                                            | 255 |
| 3.a. İlköğretmen Okulu Çıkışlı Öğretmenlerin Anlatılarında Öğretmen-Siyaset İlişkileri .....      | 257 |
| 3.b. Köy Enstitüsü Çıkışlı Öğretmenlerin Anlatılarında Öğretmen- Siyaset İlişkileri .....         | 261 |
| <b>6- ÖĞRETMEN ETKİNLİKLERİ</b> .....                                                             | 271 |
| 6.1. Öğretim Etkinlikleri .....                                                                   | 271 |
| 6.1.a. İlköğretmen Okulu Çıkışlı Öğretmenlerin Öğretim Etkinlikleri .....                         | 271 |
| • Sınıf İçi Etkinlikler .....                                                                     | 271 |
| • Okuma-yazma Kursları .....                                                                      | 273 |
| • Toplum Kalkınması ve Sanat Kursları .....                                                       | 275 |
| 6.1.b. Köy Enstitüsü Çıkışlı Öğretmenlerin Öğretim Etkinlikleri .....                             | 277 |
| • Sınıf İçi Etkinlikler .....                                                                     | 277 |
| • Okuma-yazma Kursları .....                                                                      | 279 |
| • Toplum Kalkınması ve Sanat Kursları .....                                                       | 279 |
| 6.2. Özel Gün ve Bayram Kutlamaları .....                                                         | 280 |
| 6.2.a. İlköğretmen Okulu Çıkışlı Öğretmenlerin Anlatılarında Özel Gün ve Bayram Kutlamaları ..... | 281 |
| 6.2.b. Köy Enstitüsü Çıkışlı Öğretmenlerin Anlatılarında Özel Gün ve Bayram Kutlamaları .....     | 282 |

|                                                                                                                                    |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 6.3. Halkevlerinde Öğretmen .....                                                                                                  | 284 |
| 6.3.a. Halkevlerinde İlköğretmen Okulu Çıkışlı Öğretmenler .....                                                                   | 284 |
| 6.3.b. Halkevlerinde Köy Enstitüsü Öğretmenler .....                                                                               | 285 |
| 6.4. Boş Zaman Etkinlikleri .....                                                                                                  | 286 |
| 6.4.a. İlköğretmen Okulu Çıkışlı Öğretmenlerin Anlatılarında Boş Zaman Etkinlikleri .....                                          | 286 |
| 6.4.b. Köy Enstitüsü Çıkışlı Öğretmenlerin Anlatılarında Boş Zaman Etkinlikleri .....                                              | 287 |
| 6.5. Ek Uğraşları ve Hobileri .....                                                                                                | 288 |
| 6.5.a. İlköğretmen Okulu Çıkışlı Öğretmenlerin Anlatılarında Ek Uğraş ve Hobi Etkinlikleri .....                                   | 288 |
| 6.5.b. Köy Enstitüsü Çıkışlı Öğretmenlerin Anlatılarında Ek Uğraş ve Hobi Etkinlikleri .....                                       | 289 |
| 6.6. Cumhuriyet İnkılâpları ve Öğretmenler .....                                                                                   | 292 |
| 6.6.a. İlköğretmen Okulu Çıkışlı Öğretmenlerin Anlatılarında Atatürk, Cumhuriyet ve İnkılâplar .....                               | 293 |
| 6.6.b. Köy Enstitüsü Çıkışlı Öğretmenlerin Anlatılarında Atatürk, Cumhuriyet ve İnkılâplar .....                                   | 295 |
| 7- ÖĞRETMENLİK MESLEĞİNE İLİŞKİN NİTELİKLER VE ÖĞRETMENLİĞE YÜKLENEN ANLAMLAR .....                                                | 299 |
| 7.a. İlköğretmen Okulu Çıkışlı Öğretmenlerin Anlatılarında Öğretmenliğe İlişkin Nitelikler ve Öğretmenliğe Yüklenen Anlamlar ..... | 300 |
| 7.b. Köy Enstitüsü Çıkışlı Öğretmenlerin Anlatılarında Öğretmenliğe İlişkin Nitelikler ve Öğretmenliğe Yüklenen Anlamlar .....     | 302 |
| 8- DÖNEMİN ÖNDE GELEN EĞİTİMCİLERİNE İLİŞKİN BAZI BİLGİLER .....                                                                   | 305 |
| • İ. Hakkı Tonguç (1897-1960) .....                                                                                                | 306 |
| • H. Âli Yücel (1897-1961) .....                                                                                                   | 309 |
| • M. Rauf İnan (1905-1997) .....                                                                                                   | 309 |
| • R. Şemsettin Sirer (1903-1953) .....                                                                                             | 310 |
| • Emin Soysal (1906-1970) .....                                                                                                    | 311 |

## II. BÖLÜM ÖRNEK ANLATI METİNLERİ

|                                                                           |     |
|---------------------------------------------------------------------------|-----|
| a) İlköğretmen Okulu Çıkışlı Öğretmenlerin Anlatılarından İki Örnek ..... | 313 |
| • Nezihe Ütsükarıcı (6 Ocak 2002) .....                                   | 313 |
| • Mehmet Ali Özçelikkale (24 Ekim 2001) .....                             | 324 |
| b) Köy Enstitüsü Çıkışlı Öğretmenlerin Anlatılarından İki Örnek .....     | 330 |
| • Cemile Öztürk (20 Aralık 2001) .....                                    | 330 |
| • Mustafa Şanlı (29 Ekim 2001) .....                                      | 335 |

|                                                                                       |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| SONUÇ, GENEL DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER .....                                          | 345 |
| KAYNAKLAR .....                                                                       | 358 |
| EKLER .....                                                                           | 369 |
| Ek 1: Görüşme Kılavuzu .....                                                          | 369 |
| Ek 2: Görüşülen Öğretmenlerin Özgeçmişleri .....                                      | 371 |
| Ek 3: Görüşme Çözümlemelerinin Yazım Düzenlemesi (Redaksiyon) ve Kodlama Örneği ..... | 387 |
| Ek 4. Resimler .....                                                                  | 388 |